

දින සියයක් ඇතුළත, ලක්ෂ 08 ක් මිනිසුන් පවුල් පිටින් මරා දැමූ දේශපේ 'රමයක් ගැන අසා තිබේ ද ? ඒ දින සිය ය ඇතුළත, එකම දිනෙක, දස දහසක් මරා දමන්නට හේතු වූයේ ද දිනෙන් දින උත්සන්න කෙරුණු ඒ දේශපේ 'රමය විසින්ම ය. මේ සාතන සිදුවන්නේ ඉරාක යුද්ධය ගැන කතා කරන විට සඳහන් වන මහ පරිමාන විනාශකාරී අවි යොදා ගැනීමෙන් නොවේ. මේ සාතන සියල්ල සිදු කෙරෙන්නේ එදිනෙදා සාමාන්‍ය ජීවිතයේ දී සාමාන්‍ය මිනිසුන් අතට ගන්නා කැත්ත, මන්න, පොරොච යොදා ගැනීමෙනි.

ඉතිහාසයේ මහා ජන සංහාරයක් ගැන කතා කළ විගස බොහෝ දෙනා මතක් කර ගන්නේ, නට්සිවාදයේ ජර්නිප්ලයක් ලෙස යුරෝපයේ දියත් වූ, මහා යුදෙව් සංහාර යයි. දෙවන ලෝක යුද්ධයට මුල පුරමින් හිට්ලර් ගේ සුපිරි ආර්ය රාජ්‍ය වෙනුවෙන් දියත් කෙරුණු ඒ යුදෙව් සංහාරය, මිනිස් ඉතිහාසයේ මලේචිජනම ජීවිත විනාශය ලෙස ඉතිරි වන්නේ 1994 අපේ 'රල් මස 06 වන දින ආරම්භ කෙරෙන, මේ ජන සංහාරය තෙක් පමණි. එකම රටේ සිය වස් ගණනක් එකට ජීවත් වූ සු`එතර ජනතාවක් දින 100 ක් ඇතුළත කෙටෙරියෙන්, මන්නෙන්, කපා කොටා මරා දැමූ නූතන ලෝකයේ ඒ දේශපේ 'රමය හමුවේ, හිට්ලර් දියත් කළ යුදෙව් සංහාරයේ මලේචිජ්‍යත්වය අ`ගුටු මිටි වන්නකි. දස ලක්ෂ 09 ක ජනතාවක් ජීවත් වූ රුවණ්ඩාව ඒ සමග, ලොව මිනිස් ඉතාහසයේ ඉතාම විනාශකාරී මාග ජන සංහාරය දියත් වූ රට බවට එතැන් සිට පත් වන්නේ ය.

රුවණ්ඩාවේ මේ ජන කොටස් අතර ඇත්ත ගැටුම ආරම්භ වන්නේ නිදහසත් සමගිනි. එතෙක් එය දැනට වඩා දෙගුණයක් විශාල වූ රුඅන්ඩා-උරුණ්ඩා යනුවෙන් හඳුන්වනු ලැබූ, යටත් විජිත හුමියක් විය. අපි 'රකාවේ මේ ජර්දේශය පිහිටා ඇත්තේ උගන්ඩාවට පහතින් සහ කොංගෝවට සහ කිවු විලට නැගෙනහිරින් ය.

රුඅන්ඩා-උරුණ්ඩා ජර්දේශ වෙත පළමුව පැමිණි විදේශිකයින් වූයේ 1897 පැමිණි ජර්මානු ජාතිකයින් ය. ඒ කාලයේ මේ ජර්දේශ පාලනය කළ රුවාබුගිරි රජු මිය යාමත් සමග ඇති වූ කලබලාගැනිය දඩම්මා කර ගත් ජර්මානුවෝ, ඒ වන විට ඔවුන් යටතේ පාලනය වූ ටැන්සානියාවේ සිට රුඅන්ඩා-උරුණ්ඩා ජර්දේශ ආක්රමණය කළහ. ඔවුන් මේ ජර්දේශ පාලනය කළේ සෘජු යටත්

විජිතයක් ලෙස නොවේ. තමන්ට හිතවත්, කප්පම ගෙවූ පාලකයින්, පිරදේශ ධාර ගම්භාරයින් ලෙස තබා ගැනීමෙනි.

ජර්මානුවන් එහි පය තැබීමට සිය වස් ගණනාවකට පෙර රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශ ජනාවාස වී ඇත්තේ ජන කොටස් දෙකක් එහි විටින් විට පැමිණ පදිංචි වීමෙනි. ඒ හුටු සහ ටුට්සි ගෝත්‍රී 'රකයින්' ය. මේ දෙගොල්ලන්ට පෙර එහි ඓතිහාසික පදිංචිකරුවන් වන්නේ ටවා නමින් තවමත් හඳුන්වනු ලබන පිග්මි ගෝත්‍රී 'රක පිරිසකි. මේ පාරමපරික පිග්මි ගෝත්‍රී 'රකයින් අහිඛවා රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශයන්හි වගා බිම් අල්ලා ගන්නා හුටු ජාතිකයින්, එහි ඉතිහාසය තුළ පැළපදියම වන්නේ ගොවියන් ලෙසිනි. ඔවුහු සංඛ්‍යාත්මකව ද ලොකු බහුතරයක් වන්නාහ.

ටුට්සිවරුන් රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශයන්හි පැහැදිලි අඩුතරය වන අතර, ඔවුහු ගව සත්වාදීන් ඇති කළ, ආරම්භක එඩිර ජීවිතයකින් පැමිණි ගෝත්‍රී 'රක පිරිසක් ලෙස සැළකේ. උරුණ්ඩ් බිමෙහි රාජ්‍ය පාලකයා විමට අමතරව ආර්ථික වශයෙන් රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශ වල ශක්තිමත් ජන කොටස ලෙස පැවතියේ ටුට්සිවරුන් ය. එනිසා ජර්මානු ආකර්මණය සමගින් කප්පම වෙනුවෙන් ඇති කළ පාලනයේ වැඩි හවුලක් ලබා ගත්තේ ටුට්සිවරුන් ය.

හුටු සහ ටුට්සි දෙපිරිස අතර ආදීම යුගයේ ශාරීරික ලක්ෂණයන්හි වෙනස්කම තිබූ බව කියැ වේ. එඩිරුන් ලෙස පැමිණි ටුට්සින්, සිහින් උස සිරුරක් ඇති ගෝත්‍රී 'රකයින් වූයේ යැයි කියැ වේ. අනෙක් අතට හුටු ජනයා, පු`එල් දෙවුරක් සහිත එතරම උස නැති, එහෙත් මහත මිනිසුන් යැයි කියැ වේ. ඔවුන් අතර ඇති වූ හවුල් විවාහයන් නිසාවෙන් ඒ වෙනස්කම කාලයත් සමග පොදු වේ හඳුනාගත හැකි ශරීර ලක්ෂණ ලෙස ඉතිරි වී නැත. ඔවුන් ගේ මුල් භාෂාවන් වූ කින්යර්වණ්ඩා සහ කිශ්වාහිලි භාෂාවන් අතර ද එතරම වෙනස්කම නොතිබිණැයි කියැ වේ.

පළමු ලෝක යුද්ධය ආරම්භ වූ පසු බෙල්ජියානුවන් මේ රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශ ජර්මානුවන් ගෙන් 1916 දී උදුරා ගත්තේ ය. පළමු ලෝක යුද්ධය අවසන් වූ පසු ජාතීන් ගේ ලීගය (League of Nations) ලෙස එකතු වූ ජර්මාන රටවල හවුල, 1924 දී රුෂියා-උරුණ්ඩ් පිරදේශ බෙල්ජියමට ම ධාර

කළේ ය. එතැන් සිට එය, බෙල්ජියමේ කොංගෝව ලෙස හඳුන් වනු ලැබූ කොංගෝව ට ඇදුනු ලබන යටත් විජිතයේ කොටස් ලෙස, බෙල්ජියානුවන් විසින් පාලනය කරනු ලැබිණ.

මේ යටත් විජිත පාලනයේ දී බෙල්ජියානුවන් ඔවුන් ගේ පහසුව තකා හුටු සහ ටුවයි ගෝනි 'රකයිත් වෙන් කර හඳුනා ගැනීමට හැකි ආකාරයෙන් පාලනය කළේ ය. ඊට හොඳම නිදසුන වන්නේ ගෝත්රය පැහැදිලිව සටහන් කළ යුතු වූ හැඳුනුම් පත් ක්රමයක් 1933 දී හඳුන්වා දීම ය. ඊට අමතරව, ටුවයිවරුන් ට වැඩි සැලකිල්ලක් ද බෙල්ජියානු පාලනය තුළ තිබිණ. මේ හැඳුනුම් පත් ක්රමය ආරම්භ වන විට, හුටු ජනගහනය සියයට 85 ක්ද ටුවයි ජනගහනය සියයට 14 ක්ද ඉතිරි සියයට 01 ක පාරම්පරික ටවා ගෝනි 'රකයිත් ද වූ බව සටහන් වේ.

බෙල්ජියානුවන් ගේ මේ පාලන ක්රමය නිසාවෙන් රුඳුන්ඩා-උරුණ්ඩි ප්රදේශයන්හි එතෙක් නොවූ බෙදීමක් ඇති විය. ඒ බෙදීමේ දී උරුණ්ඩි හුම් ප්රදේශයේ ඉතිහාසය තුළ තහවුරු ව තිබූ බල ධුරාවලියේ ටුවයි ආධිපත්‍ය නොකඩවාම පැවතින. එහි වැඩිවසම සමාජයේ රාජාධිපත්‍ය තිබූයේ ටුවයිවරුන්ට ය. එහෙත් ජන බහුතරය වූයේ හුටු ජනයා ය. මේ හුටු ජනගහන යේ බහුතර හයිසන් ටුවයින්ට හිමි වූ පාලනයේ බලයන් නිසා බෙල්ජියානුවන් ගේ බෙදා වෙන්කර පාලනය කිරීමේ පිළිවෙත තුළ හුටු සහ ටුවයි ජනතාව අතර, එතෙක් ඉතිහාසයේ ඔවුන් අතර නොවුනු බල ගැටුමක් ඇති විය. එය ඉතා නිශ්චිත දේශපාලන ගැටළුවක් ලෙස මතු වන්නේ නිදහස ලබා ගැනීමට යන ගමනේ දී ය.

දෙවන ලෝක යුද්ධයෙන් පසුව 1947 දී එක්සත් ජාතීන් ගේ ලීගය විසින් රුඳුන්ඩා-උරුණ්ඩි ප්රදේශ ප්‍රකාශන පාලනය කිරීම, එක්සත් ජාතීන් ගේ ලීගයේ භාරකාරත්වය යටතේ බෙල්ජියානුවන් අත ම රැඳවූයේ ය. එහෙත් උරුණ්ඩි ප්රදේශයේ ටුවයි බලය ඉන් වෙනස් වන්නේ නැත. එනිසා නිදහස ලබා ගැනීමට යාමේ දී, උරුණ්ඩි යළි වෙනම රාජ්‍යයක් ලෙස වෙන්වීමෙන් රුඳුන්ඩා ප්රදේශය හුටු බලයට නතු කර ගැනීමෙන් ප්රවණතා දැකිය හැකි ය. එය වැඩිමනත් මතු වන්නේ රුඳුන්ඩා කේන්ද්‍රව නැගී එන හුටු බලය සමගින් ය. රුඳුන්ඩා වේ හුටු නායකයෝ 1957 දී හුටු දේශපාලන ප්රකාශනයක් එළි

දක්වන්නාහ. එය නිදහස් රුවණ්ඩාවක් වෙනුවෙන් ඉදිරිපත් කෙරුණකි. නිදහස සමග හුමියේ නම ලිවීමේ හා උච්චාරණය කිරීමේ වෙනස - රුඳන්ඩා සිට රුවණ්ඩා ලෙස මතු වන්නේ ද, මේ හුටු බලය සමගින් ය.

එසේ වර්ධනය වන බෙදීම සමග හුටු සහ ටුට්සි දෙපිරිස අතර පළමු ප්‍රචණ්ඩ ගැටුම වාර්තා වන්නේ 1959 දී ය. ගිවිසුම හිදී ටුට්සි සහ හුටු ගිරාමිය දේශපාලන කී 'රයාකාරීන් අතර ඇති වූ ගැටුමක දී හුටු ජාතිකයෙකු වූ ඩොමිනික් එමබොනියුමුවා සාතනය කෙරුණ යැයි පැවරී ගිය බොරු ප්‍රචාරය, ඊට හේතුව ය. එවැනි සාතනයක් සිදු නොවූන ද ඒ කතාව සමගින් රුඳන්ඩාව පුරා ටුට්සි විරෝධී විශාල රැල්ලක් ප්‍රචණ්ඩ ලෙස පැවරී ගියේ ය. එය හඳුන්වනු ලැබුයේ විනාශයේ සුළග ලෙසිනි. ඒ සමග සැලකිය යුතු ටුට්සි ජනතාවක් රුඳන්ඩා අත හැර ආරක්ෂාව පතා අසල්වැසි ටැන්සානියාව, උගන්ඩාව, කොංගෝව වැනි රටවලට පැන ගියහ. රුඳන්ඩා ප්‍රදේශයේ ටුට්සි ගෝත්‍රී 'රක ජන නායකයෙකු ලෙස සිටි එමවාමි ද ඒ සමග පැන ගියේ ය.

රුඳන්ඩා-උරුණ්ඩා ප්‍රදේශයන්හි නිදහස වෙනුවෙන් සංකරාන්ති සමයක් 1960 දී තීන්දු වූයේ එම පසු බිමෙහි ය. ඒ වෙනුවෙන් එම වසරෙහි මැතිවරණයක් පැවැත් වූයේ තාවකාලික ආණ්ඩුවක් පත් කර ගැනීම සඳහා ය. ඒ මැතිවරණයේ දී හුටුවරුන් දියත් කර තිබූ ටුට්සි විරෝධී ප්‍රචණ්ඩ ව්‍යාපාරය සමගින් හුටු බලයක් ගොඩ නැගින. හුටු දේශපාලන ප්‍රකාශනයට අත්සන් තැබූ ප්‍රධානියෙකු වූ ග්‍රෙගොයිරෙ කයිබණ්ඩා මැතිවරණයෙන් ජය ලබා, තාවකාලික ආණ්ඩුවේ ප්‍රධානියා වන්නේ ය. එතැන් සිට ඊළඟ වසර ගෙවෙන්නේ හුටු හා ටුට්සි ගැටුම් හරහා ය. 1962 ජූලි මාසයේ රුඳන්ඩා-උරුණ්ඩා ප්‍රදේශ අවසන් වශයෙන් බෙල්ජියමෙන් නිදහස ලබති. එහෙත් ඒ ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා දෙකක් සහිත වෙනම රාජ්‍යයන් දෙකක් ලෙසිනි. උරුණ්ඩා ප්‍රදේශය බුරුන්ඩා නමින් නිදහස් රාජ්‍යයක් ලෙසත් රුඳන්ඩා ප්‍රදේශය රුවණ්ඩා නමින් නිදහස් සමූහාණ්ඩුවක් ලෙසත් බෙදී වෙන් වන්නේ ය.

රුවණ්ඩාව ගැන නූතන කතාව පටන් ගන්නේත් දේශපේ 'රමය විසින් මිනිස් ශිෂ්ටාචාරයේ දෙවන වරට මහා කාලකණ්ණි ජන සංහාරයක් දියත් කළ බෙ 'දවාචකය සනිටුහන් වන්නේත් ඉන් පසුව ය.

මේ දේශපේරමයේ සොහොන් බිමය

ප්‍රධාන ජන වර්ග දෙකක් ලෙස සැලකිය හැකි ජන කොටස් දෙකක් ඉන්නා රටක් ලබා ගත් නිදහස එක් ජන වර්ගයක බලහත්කාරී බලය සඳහා භාවිත කිරීමේ අනිශ්චය විනාශකාරී ලේ වැකි අත්දැකීමක් ගැන කතා කරන්නේ නම් ඒ රුවණ්ඩාව ය. අනෙකුත් රටවල් සියල්ලට වඩා නූතන ලෝකයේ දේශපේ 'රමය මතින් වඩාත් නිරවුල් විනාශකාරී අත්දැකීම වන්නේ රුවණ්ඩාව වේ අත්දැකීම ය.

1962 ජූලි මස ලැබුණු නිදහස සමග රුවණ්ඩාව සහ බුරුන්ඩි ලෙස වෙනම රාජ්‍යයන් දෙකක් වශයෙන් වෙන් වනු වෙනුවට, එක් ටෙඩරල් රාජ්‍යයක් ලෙස එක්සත් වන්න යැයි එක්සත් ජාතීන් විසින් යෝජනා ඉදිරිපත් කළ ද, දෙ පළාතේම නායකයින්ට අවශ්‍ය වූයේ වෙනම රාජ්‍යයන් දෙකක නායකයින් වන්නට ය. ඒ වෙනුවෙන් හුටු නායකයෝ කල් තබා ම තමන්ගේ වර්ගයට සීමා වූ දේශපාලන පක්ෂයක් ද හදා ගෙන සිටිය හ. එය හුටු විමුක්ති පක්ෂය නම් විය. 1957 දී හුටු දේශපාලන ප්‍රකාශය ඉදිරිපත් කළ පිරිස් විසින් මේ හුටු විමුක්ති පක්ෂයට නායකත්වය දෙන ලදී. තාවකාලික ආණ්ඩුවේ ප්‍රධානියා විමට හුටු බලය යොදා ගත් කයිබණ්ඩාව පළමු නිදහස් රුවණ්ඩාවේ ජනාධිපති ලෙස නැවත පත් වන්නේ හුටු බලය මතින් ය.

එනිසා කයිබණ්ඩාව ගේ ආණ්ඩුව ටුට්සි විරෝධී ආණ්ඩුවක් විය. රුවණ්ඩාවේ රත්තරන්, ටින් සහ ටංග්ස්ටන් ආර්ථිකය වැඩිමනත් පැවතියේ බෙල්ජියානු සමාගම් අත ය. එනිසා රුවණ්ඩාවේ ආර්ථික හයිස හුටු වරුන්ගේ අතට ගැනීම ඔවුන්ට අනිවාර්ය විය. ඒ අනුව ප්‍රධාන අපනයනයන් වන තේ, කෝපි සහ සත්ව සම් ක්ෂේත්‍ර සහ විශේෂයෙන් වෙළඳාම හුටු ආධිපත්‍යයට ගැනීම, කයිබණ්ඩාව ගේ ආණ්ඩුවේ දේශපාලනය විය. කයිබණ්ඩාව ගේ ආණ්ඩුව සමග පෙළ ගැසුනේ ද ඒ දේශපාලනය ඇසුරෙන් හමබ කර ගැනීමට ලොකු තදියමක් තිබූ හුටු ව්‍යාපාරිකයින් ය. එබැවින් කොල්ලකාර වෙළඳ ව්‍යාපාරිකයින් සමූහයක් කයිබණ්ඩාව ගේ ආණ්ඩුවටත් ඔහු ගේ දේශපාලනයටත් විශාල සමාජ බලයක් එකතු කළේ ය. ටුට්සිවරුන් කායිකව එළවා දමන උද්ඝෝෂණ වලට ඒ ගොඩ නගන ලද සමාජ මතවාදය ඉඩ ලබා දුනි. රුවණ්ඩාවේ ටුට්සිවරුන් හඳුන්වන්නට වූයේ කැරපොත්තන් ලෙසිනි . කැරපොත්තන් වද කිරීම, හුටු

දේශපාලනයේ අරමුණ විය.

එයට මුහුණ දීමට බුරුණැව් දේශ සීමාව තුළ සංවිධානය වූ ට්‍රිප්ලි ගරිල්ලා කණ්ඩායමක් 1963 දෙසැම්බරයේ දී, දකුණු දෙසින් රුවණ්ඩාවට ඇතුළු විය. ඔවුන් රුවණ්ඩා අගනුවර වන කිගාලි ආසන්නයටම පැමිණියේ ය. එහෙත් අවසානයේ, බහුතර හුටු සමාජයේ හයිය මත ට්‍රිප්ලි ගරිල්ලා ආකර්මණය පරාජය කරනු ලැබිණ. කයිබණ්ඩා ගේ ආණ්ඩුව ලද ඒ හමුදාමය ජයග්‍රහණය, හුටු හමුදාමය ජයග්‍රහණයක් විය. ඊටත් අමතරව එය, හුටු ආධිපත්‍ය තහවුරු කෙරුණු හමුදා ජයග්‍රහණයක් විය. එනිසා ඉන් අනතුරුව දිග හැරුණේ ට්‍රිප්ලි විරෝධී සංහාරයකි. එම සංහාරය විසින් දකුණු රුවණ්ඩාවේ ගිකොන්ගෝරෝ ජරාන්තයේ 1,40,00 ට වැඩි ට්‍රිප්ලි ජනගහනයක් සාතනය කරනු ලැබිණැයි වාර්තා විය. රට පුරා සිටි ඊට වැඩි ට්‍රිප්ලි පිරිසක් අසල්වැසි රට වලට පැන ගියහ. බර්ටරන් රසල් විසින් මෙය හඳුන් වන ලද්දේ, යුදෙව් සංහාරයෙන් පසු ගිෂ්ඨ ඉතිහාසයෙහි හමු වන දරුණුම සංවිධානාත්මක ජන සංහාරය ලෙසිනි.

එතැන් සිට දසකයක පමණ කාලයක් කයිබණ්ඩා ගේ පාලනය පවතින්නේ හුටු සමාජ ආධිපත්‍යයේ සහ වෙළඳ ජරාග් ධනයේ සහායෙනි. එහෙත් රටේ ආර්ථික වර්ධනයක ශක්තිය ඔහුට නොතිබුණි. එනිසා ඔහුගේම හුටු සමාජ බලය තුළ කලකිරීම් හා විරෝධයන් තැනින් තැන ඉලිප්පෙන්නට විය. එය කෙළවර වූයේ ඒ වන විට හුටු සමාජ බලය අතට ගෙන තිබූ හමුදා නායකත්වයේ කුමන්ත්‍රණයකිනි. රුවණ්ඩානු සමාජයේ ඒ වන විට ගොඩ නගා තිබූ ට්‍රිප්ලි විරෝධී, හුටු අධිපති මතවාදය විසින් හමුදා කුමන්ත්‍රණය බාර ගන්නේ ද ට්‍රිප්ලි විරෝධී බලයට තවත් හයියක් ලෙසිනි. ඒ මත, මෙජර් ජෙනරාල් ෂුවෙනාල් හබ්සාරිමානා 1973 දී හමුදා කුමන්ත්‍රණයෙන් රාජ්‍ය නායකයා වන්නේ ය.

හබ්සාරිමානා එතැන් සිට, අවුරුදු 21 ක් සාමජික හමුදා පාලනයක් ගෙන යන්නේ ය. ඔහුට ඇතැම් බටහිර රටවල සහාය ද ලැබිණ. ඉන් ජර්මාන වූයේ ජර්මාන මිතරොන් ආණ්ඩුවේ සහාය ය. මේ බටහිර රටවල් කිසිවක් හබ්සාරිමානා ගේ ආණ්ඩුවේ ට්‍රිප්ලි විරෝධය, එතරම් සැලකිල්ලට ගත් බවක් ද නොපෙනේ. ඔවුන් වැඩිමනත් හුටු හමුදා පාලනය වෙනින් හෝ රුවණ්ඩාවේ ස්ථාවර පාලනයක් බලාපොරොත්තු වූයේ රුවණ්ඩාව සතු වූ රත්තරන්, ටින් සහ

ටංග්ස්ටන් ආකර වලින් ලබා ගත හැකි වූ ලාභය වෙනුවෙනි. විදේශිකයින්ට අවශ්‍ය වූ ස්ථාවරත්වය පවත්වා ගැනීමට හඬියාරිමානා උත්සාහ ගත්තේ වැඩි මර්දනයක් සමගින් ය. එහි වැඩි රුදුරු බව දැනුනේ ටුවිසිවරුන්ට ය. හමුදාව ද හුටු හමුදාවක් වූයෙනි.

මේ සියලු කාරණා එක් කළ විට, හඬියාරිමානා ගේ පාලනය අර්ථවත් වූයේ ටුවිසි විරෝධී පාලනයක් වශයෙනි. එනිසා ඒ වන විට, ජීවිත ආරක්ෂාව සඳහා අසල් වැසි රටවල සරණාගතයින් ලෙස ජීවත් වූ ටුවිසිවරුන් අතර ගෙරිල්ලා සංවිධානයක් හැදෙන්නේ ය. මේ අතර ටුවිසි සරණාගතයින් නැවත රුවණ්ඩාවට යැවීමේ උත්සාහයන් අසල් වැසි රටවල ආරම්භ විය. එයට හරස් කපමින් හඬියාරිමානා 1986 දී රුවණ්ඩා දේශ සීමා වසා දැමීමේ ය. වසරක් යත්ම මේ කුඩා සංවිධානය, රුවණ්ඩා දේශපේ 'රම් පෙරමුණ ලෙස ගොඩ නැගෙන්නේ ය. එහි හමුදා ශක්තිය, අසල්වැසි රාජ්‍යයන්හි හමුදා වල සේවය කළ ටුවිසි නිලධාරීන්ගෙන් හා සොල්දාදුවන්ගෙන් ලද්දේ ය. මේ රුවණ්ඩා දේශපේ 'රම් පෙරමුණ විසින් ගන්නා ලද පූර්ව දේශපාලන තීන්දුවක් මත ඒ සියලු හමුදා පිරිස්, 1990 ඔක්තෝබර මස 01 වන දින, සිය හමුදා සේවාවන් අත හැර, රු. ුගෙන ඒමට හැකි අවි ආයුධ ද රු. ුගෙන, රුවණ්ඩා වේ දකුණු දේශ සීමාවෙන් රුවණ්ඩාවට ඇතුළු විය.

මෙය එතරම් විශාල කැරැල්ලකට හේතු නොවුනත් ජීර්ණ ආණ්ඩුවේ හමුදාමය සහාය ඇතිව එය පැරදී විමට හඬියාරිමානාට හැකි විය. එනමුත් එය මෑත ඉතිහාසයේ විශාලම ජන සංහාරයට ආසන්න පාදකය විය. ඒ සමග රුවණ්ඩාවේ ජර්ධන පුවත් පත, නැවත වරක් හුටු දේශපාලන ජර්කාශනය 1991 දී පළ කළේ ය. ඊට අලුත් එකතුවක් ද තිබිණ. ඒ හුටු බලය වෙනුවෙන් තිබූ දේශපාලන ආයාචන යයි. හඬියාරිමානා විසින් හුටු බලය ගොනු කරන ලද්දේ තරුණ කණ්ඩායම් ඔස්සේ ය. හුටු දේශය බේරා ගැනීමේ කාර්ය වෙනුවෙන් මේ තරුණ පිරිස්

"ඉන්ටෙරහමවේ යැයි නම් කරනු ලැබිණ . එහි තේරුම වූයේ එකට එක් වී පහර දෙමු යන්නයි . ඔවුන් මැර කණ්ඩායම් ලෙස හැසිරුණු පිරිස් වූහ. ටුවිසිවරුන් ගේ හා ටුවිසිවරුන්ට හිතවත් හුටුවරුන් ගේ නාම ලේඛන ඔවුන් විසින් සකස් කෙරිණ. කැති, කෙටෙරි, පොරෝ හා මන්න රු. ුගත් මේ තරුණන් යතුරු පැදි වලින් ටුවිසිවරුන් සොයමින් සාතනය කරන්නටත් ගෙවල්

ගිණි තබන්නටත් පටන් ගත්හ.

ඒ සමග ට්‍රිප්පි ගෙරිල්ලා කි 'රයාකාරකම ද වැඩි විය. හබ්‍රියාරිමානා පාලනයට මේ තත්ත්වය පාලනය කර ගැනීම තරමක් අසීරු විය. ඒ සමග සාමාන්‍ය ජනතාව සාතනය කිරීම වළකා ට්‍රිප්පි ගෙරිල්ලා ව්‍යාපාරය වූ රුවණ්ඩා දේශපේ 'රම් පෙරමුණ සමග සාකච්ඡා ආරම්භ කරන්න යැයි, හබ්‍රියාරිමානා පාලනයට ජාත්‍යන්තර බලපෑම් කෙරිණ. තත්ත්වය බරපතල වෙන්ම ජාත්‍යන්තර බලපෑම් හමුවේ, හබ්‍රියාරිමානා 1992 දී රුවණ්ඩා දේශපේ 'රම් පෙරමුණ සමග සටන් විරාමයකට අත්සන් තැබී ය. ඒ සමග හුටු බලය, හබ්‍රියාරිමානා පාලනයෙන් දුරස්ථව, ස්වාධීන බලයක් ලෙස කි 'රයා කරන්නට විය. හුටු බලයේ ඒ ස්වාධීනත්වය සමග, රුවණ්ඩාවේ ජන සාතන සාමාන්‍ය ජීවිතයේ අංගයක් බවට පත් වන තරමට වර්ධනය විය. ට්‍රිප්පි ගෙරිල්ලා කි 'රයාකාරිත්වය ද ඊට ප්රතිප්රහාරාත්මකව, ඒ සමග වර්ධනය විය.

මේ බල අරගලය කෙළවර කර සාමකාමී වාතාවරණයක් ඇති කර ගැනීමට ජාත්‍යන්තරයෙන් කෙරුණු බලපෑම් සමග, හබ්‍රියාරිමානා පාලනය නැවත 1993 දී රුවණ්ඩා දේශපේ 'රම් පෙරමුණ සමග සාකච්ඡා ආරම්භ කළේ ය . එහි ප්රතිඵලයක් ලෙස ටැන්සානියාවේ අරුෂා හි වූ සාකච්ඡා කෙළවර, සටන් විරාමයක් අත්සන් කෙරුණේ ප්රජාතන්ත්‍රවාදී මැතිවරණයක් සමග බලය හමුලේ බුක්ති විදීමේ පාලනයක් තහවුරු කිරීමට ය. එම පරිවර්තනය වෙනුවෙන් තාවකාලික පාලනයක් එක්සත් ජාතීන් ගේ සාම හමුදාවක් යටතේ පිහිටුවීමටත් දෙපාර්ශවය එකඟ විය.

එහෙත් අවාසනාවකට, එවැනි සාමකාමී පාලනයක් පිලිගැනීමට සුදානම නොවුණු අන්තවාදී හුටු සමාජ බලයක්, වසර ගණනාවක් පුරා හබ්‍රියාරිමානා පාලනය විසින් රුවණ්ඩාවේ ගොඩ නගා තිබිණ. එනිසා ඉන්ටර්නම්වේ සහ ඔවුන් ගේ දේශපාලනය මෙහෙය වූ පිරිස්, සටන් විරාම ගිවිසුම නොපිළිගත්හ. රුවණ්ඩාව සිස්‍රයෙන් අරාජික තත්ත්වයකට ගමන් කරන්නට විය. 1994 අපේ 'රල් 06 වන දින රුවණ්ඩා ජනාධිපති හබ්‍රියාරිමානා සහ බුරුණ්ඩි ජනාධිපති සිප්රියෝන් එන්තර්යාමිරා ගමන් ගත් හෙලිකොප්ටර යානය වෙඩි තබා බිම දමන ලදුව ජනාධිපතිවරුන් දෙදෙන ම මිය ගියහ.

ඒ සනාත, හුටු ජරහාරයක් නිසාවෙන් යැයි ජරවලිත වුවත් ඒ සිද්ධිය සමග ට්ටිසි ජන සංහාරය සඳහා නිදහසට කරුණක් හුටුවරුන් ලබා ගත් හ. හුටු ජනතාවන් ඔවුන්ගේ නායකයින්වත් සාතනය කිරීමේ ට්ටිසි කුමන්ත්රණයක් පිළිබඳව ගුවන් විදුලි සේවා ජරවාරය කළහ. ඊට අමතරව, හුටු ජනතාවගෙන් සිය වගකීම ඉටු කරන්න යැයි ගුවන් විදුලි සේවාවන් ආයාචනා කළේ ය. ට්ටිසි හිතවාදීන්ට දැඩුවමි කළ යුතු බවත් අවධාරණය විය. අපේ 'රල් 29 දින රාජ්‍ය ගුවන් විදුලි සේවය මගින් මැයි 05 වන දින රුවණ්ඩාව පිරිසිදු කිරීමේ දිනය ලෙස නම් කළේ ය. කරපොත්තන් සහ ඔවුන්ට හිතවත් සියලු දෙනා ඉවත් කර, රුවණ්ඩාව පිරිසිදු කරන්නට යැයි ගුවන් විදුලි ජරවාර මගින් හුටු ජනතාවගෙන් ඉල්ලීම කෙරුණි. මේවා නිකම් පුහු ගෝසාවන් නොවී ය. මේවා මහා දේශපේ 'රම් කැඳවීම විය.

එතැන් සිට ඉන්ටෙරහමවෙ සහ ඔවුන් ගේ නායකත්වයෙන් හමුදා පිරිස් ද සාමාන්‍ය හුටු ජනතාව ද 1994 මැයි මාසය හා ජූලි මාසය අතරතුර 8,00,000 ක් ට්ටිසි ජනතාව සාතනය කරනු ලබයි. ඒ සාතන හැමකක් ම ඉතා කුරිරු හා මලේච්ඡ සාතන විය. ගැබ්ණි මාතාවන් මරා දමනු ලැබුණේ, ට්ටිසි වර්ගයක් අනාගතයේ නොසිටිය යුතු යැයි ගුවන් විදුලි ජරවාර කියා සිටි හෙයිනි. අත දරුවන් මරා දමනු ලැබුණේ, ඔවුන් ලොකු වූ විට කරපොත්තන් වන හෙයිනි. රුවණ්ඩාව පිරිසිදු කිරීමේ දේශපේ 'රමය මු'එ ගැන් වූයේ එළෙසිනි. ඉතිහාසයේ මේ කාලකණ්ණිම ජන සංහාරය මැඩ පැවැත් විමට එක්සත් ජාතීන් ගේ සාම හමුදාව තර කිරීමට ආරක්ෂක මණ්ඩලය ජරමාදව තීන්දු කළ ද, අමතර සේනාංක කලට වෙලාවට නොපැමිණියේ ය.

ඒ සමබන්ධයෙන් එකල අමෙරිකානු රාජ්‍ය ආරක්ෂක ලේකම්වරිය වූ මැඩිලින් ඔල්බර්ට්ටි මැඩම් සෙකට්ටි නම් සිය වරිතාපදානයෙහි කියන්නේ මෙවැන්නකි. "ජරවණ්ඩත්වය දිග හැරුණු විට, රුවණ්ඩාවේ තත්ත්වය අපි අප ගේ රාමුව තුලට බහා ගත්තෙමු. අපි එක්සත් ජාතීන් ගේ විශේෂඥයින් හා අපි 'රකානු නියෝජිතයින් සමග, සාම කී 'රයා වලිය නැවත පණ ගැන්වීම ගැන කතා කළෙමු. අපි ස්වාධීනව පෙනී සිටිමින් දෙපාර්ශවයේ ම ජරවණ්ඩත්වය හෙළා දුටුවෙමු

එහෙත් ඇයගේම වචනයෙන් ඇත්තටම සිදුවූ යේ ජන සංහාරයකි. දිගු විස්තරයක් සමග ඇය ඒ ගැන ලියා ඇත්තේ මෙය ය. "අපේ 'රල් මාසයේ

අන්තිම දින දහය තුළ ලෝකයේ බොහෝ දෙනෙකු මෙන් මම ද සිදුවන්නේ
හුදෙක් ජීවණික කී 'රයාවන් නොව ජන සංහාරයක් බව තේරුම් ගනිමි

අවසන් වශයෙන් එදා රුවණ්ඩාව ගැන ඇය ගේ පාපෝච්චාරණය මෙ ලෙස
ය. "නිවැරදිව තත්ත්වය විස්තර කළ වුන්ට ගෞරව නොකර, මේ සංවාදය
අවසන් කළ නොහැකි ය. ආපසු හැරී ඒ ගැන අද පහසුවෙන් කතා
කරනවුන්ට නොව, එදා ඔවුන් කියූ දේ පිලිගෙන කී 'රයා කළේ නම්
වෙනසක් ඇති කළ හැකිවූ දේ කතා කළ අයට, ගෞරවය කළ යුතු ය.
එක්සත් ජාතීන් ගේ සාම හමුදාව මෙහෙය වූ හමුදාපති රොමියෝ ඩලේයා සහ
රතු කුරුස නිලධාරීන්, දේශ සීමා රහිත වෛද්‍යවරුන්ගේ සංවිධානය සහ
හියුමන් රයිට්ස් වොච් සංවිධානය, ඊට අයත් වෙති. තවත් වරක දී ලෝකය,
ඔවුන් ගේ හ`ඩටත් සවන් දෙනු ඇතැයි මම යාඥා කරමි. එහෙත් ඒ ගැන
එතරම් විශ්වාසයක්, මට නැත (පිටු 193 - 195)

අන්ත වර්ග වාදයක් දේශපේ 'රමයේ නාමයෙන් ලිහා දැමුණු පසු, එය ලිහා
දැමුවන්ට ද එය පාලනය කර ගැනීමට නොහැකි බව පමණක් නොව, එය
කිසිදු පාර්ශවයකට සෙනක් ඉතිරි නොකරන බව ද, මේ සියල්ල සමගින් අපි
අප වෙනුවෙන් මෙහි සටහන් කර තබා, රුවණ්ඩාව ගැන කතාව අවසන්
කරන්නෙමු.

කුසල් පෙරේරා